

VERGİ POLİTİKALARI VE TÜRKİYEDE

VERGİ POLİTİKASI

ESAT TEKELİ

Verginin mahiyeti itibariyle iktisadî ve içtimai politikalara mevzu olabileceği malûmdur. Bu bakımdan iktisadî ve içtimai bir doktrin güden teşekkül ve iktidarların, vergide tarafsızlıktan ayrılmıyarak kendi gayelerine hizmet edecek bir politika tutmaları mümkündür. Böyle bir doktrin takip etmeyen teşekkül ve hükümetler ise, devletin malî ihtiyacını karşılamaktan başka bir maksatla hareket etmedikleri için bunlar tarafsız bir vergi politikası seçebilirler. Ancak bunlar arasında da iktidara gelmelerini veya geldikten sonra onu muhafaza etmelerini temin maksadiyle oportünist bir politika takip edenlere ve böylece bir gün çiftçiyi, ertesi gün sermaye sahiplerini, başka bir gün de işçiyi memnun edecek şekilde vergi hükümleri koyanlara rastlanır. Acaba Türkiye tarihi boyunca bizim vergi politikamız, bu saydığımız kategorilerden hangisine ithal edilebilir? Bu suale cevap vermeden önce vergi politikalarını kısaca gözden geçirmek faydasız olmaz.

Hepimizin bildiği gibi vergi politikalarını, maliye kitapları ikiye ayırır : 1) Tarafsızlık Politikası, 2) Soysal ıslahçılık politikası.

Tarafsızlık politikasını kısaca şöyle tarif ediyorlar: Vergi alındıktan sonra ferdlerin gelir ve servetleri arasında vergi alınmadan evvel mevcut fark tadile uğramamalıdır. Fakir de zengin de vergi verecek. Fakat bunların ödeyecekleri vergiler kudretleriyle mütenâsip olacağı için vergi ödendikten sonra gerek fakir, gerekse zengin, birbirine karşı yine eski durumlarında kalacaklardır.

Ancak verginin tarafsız kalması için bazı şartlara ihtiyaç vardır. Vergi gerek sübjektif bakımdan, gerekse maddî bakımdan umumî olmalıdır. Geliri olan her şahıstan ve istifade edilen her varlıktan vergi alınmalıdır. Bir kısım şahıslar ve gelirler, vergi dışı kalırsa vergi tarafsızlığı tecelli etmez. Acaba bütün bu noktalara dikkat edilse ve vergi dolayısıyla içtimai bünyeyi bozmayacak şekilde hareket olursa vergi tarafsızlığı mutlak surette tam olarak

tecelli eder mi? hayır, Çünkü verginin dışında, vergi yüküne tesir eden başka âmiller vardır. Bunlardan başlıcası para kıymetidir. Şayet para enflâsyonuna gidilir ve bu yüzden para kıymetten düşerse vergilerin mükellefler üzerindeki tesiri de değişir. Enflâsyon devirlerinde sabit gelirlerin eline geçen gelirin kıymeti düşeceği için vergi onlara ağır gelir. Ticaret ve sanayile uğraşanların geliri ise, zahiri olsa da artacağı için vergi yükü, onlara ağır gelmez. Böylelikle mükelleflerin vergi yüzünden katlandıkları fedakârlıklar arasında bir müsavatsızlık hasıl olur.

Böyle bir durum hudusunda bu müsavatsızlığı hafifletmek için, sabit gelirliilerin en az geçim indirimini arttırmak, gelir ve satış vergileri nisbetlerindeki müterekkiliği arttırmak gibi bazı telâfi edici tedbirlere gidilir. Hattâ sırf vergi tekniğine ait bazı usullerin de müsavatsızlık husule getireceğinden ve böylece tarafsızlığı bozacağından bahsedilir. Hakikî gelir üzerinden bir vergi alınacak yerde götürü usulle vergi alma tarzına gitmek müsavatsızlık doğurabilir. Çünkü götürü usul, bazı mükelleflerin lehine, bazılarının da aleyhine neticeler verilir. Meselâ ticaret kazancına, satış miktarı ve ziraî kazançta da toprağın kira kıymeti esas olarak alınır, ne satış miktarı kazancın hakiki miktarını, ne de kira kıymeti ziraî kazanç miktarını gösteremeyeceği için müsavatsız neticelerle karşılaşmak mukadderdir. Yine sermaye geliri ile emek geliri arasında fark gözetilmeyerek ikinsinden aynı derecede vergi alınması, tarafsızlığı bozabilir. Bundan ötürü sermaye gelirinden daha fazla, emek gelirinden nispeten daha az vergi alınması yoluna gidilmiştir. Fakat sermaye gelirinin sağlam ve emek gelirinin çürük olmasına dayanan bu farklılandırma esası, son zamanların iktisadî durumu ve sosyal tekâmülü dolayısıyla kuvvetini kısmen kaybetmiştir. Çünkü sağlam sayılan sermayelerin enflâsyon yüzünden eriyiverdiği ve böylece zayıf bir hale geldiği, emek gelirinin ise sosyal sigortalar sayesinde az çok kuvvetlendiği görülmüştür.

Acaba verginin nisbî değil de müterakki şekilde alınması tarafsızlığı bozar mı? Vergi tekniğinin tarafsızlık üzerindeki tesirini araştıran Profesör Laufenburger'ye göre, vergi tarafsızlığı esası, mütenâsip vergiyi değil, müterakki vergiyi istilzam eder. Çünkü 50000 liralık bir matrahla bir milyon liralık bir matrah üzerinden tek nisbet üzerinden vergi alınır, fakirle zengin arasında müsavata riayet edilmemiş olur. Sübjektif bakımdan bu böyle olduğu gibi objektif bakımından da böyle bir neticeye varılır. Gerçekten devlet

hizmetleri ve masrafları âmmeye bir fayda sağlamak için yapılır. Bu içtimai faydayı ferdlerin gelir dilimleriyle mukayese edersek görürüz ki devlet hizmetinin faydası, fakirin elindeki gelirin son diliminden daha az hayatîdir. Fakat zenginlere ait gelirlerin yüksek dilimlerinden daha faydalıdır.

Vergide tarafsızlık meselesi uzun tahlillere tâbi tutulmaktadır. Fakat bu mevzuda giriş olarak bu bahse kısaca temas ettiğimiz için bu izahları uzatacak değiliz.

Vergide güdülen ikinci politika da sosyal ıslahatçılıktır. Bu ikinci esasta vergi devlet masraflarının bir topluluğun ferdleri arasında dağıtımını sağlıyan malî bir vasıta olmaktan çıkarılarak içtimai maksatlara hizmet edecek bir vasıta haline getirilir. Verginin sosyal maksatlarda kullanılması, refahsız zümrelerden az vergi almak veya hiç almamak suretile bu zümrelerin korunması ve yüksek gelirlilerden ise fazla vergi alınması suretinde olur. Hattâ bu arada fazla serveti olanların fazlasını alarak servetin ferdler arasında dağıtımında bir müsavat sağlama maksadını güden, başka bir deyimle içtimai adaleti gerçekleştirme gayesini güdenlere de rastlanır.

Vergi adaleti ve içtimai adalet. Bu iki mefhum birbirinden farklı şeylerdir. Fakat aralarındaki sınır, elâstikidir. Vergide tarafsızlık, vergi adaletini gerektirir. Vergide sosyal ıslahatçılık ise derece farklarıyla içtimai adâlete doğru yönelen bir esastır. Vergi adaleti, son telâkkilere göre, mükellefler arasında müsavat esasına dayanır. İçtimai adalet isteyenler ise servetin ferdler arasında müsavati surette dağıtılması maksadına yönelmişlerdir. Tabii aralarında itidal ve ifrat farkları bulunmak üzere. Halbuki fedâkarlık müsavatı, müterakki vergi alınmasını, yani az gelirlilerden az, yüksek gelirlilerden fazla nisbette vergi alınmasını icabettirdiğine göre müterakki vergi nisbetini şiddetlendirince, zenginlerin elindeki fazla gelir kısmen veya tamamen alınmış ve böylece vergi adaleti alanından içtimai adalet alanına geçilmiş olabilir.

Yirminci asrın başından beri, hususiyle ikinci dünya harbi sonundan beri devletlerin bir çoğu vergi reformculuğuna girmiş bulunmaktadır. Hattâ o derecede ki bazı siyasî partiler, tamamiyle içtimai doktrinden mülhem vergi projeleri bile hazırlamışlardır. Fransa'da M. Leenhart adında bir sosyalist mebus tarafından 1953 senesinde hazırlanan ve bu güne kadar neticelenmeyen bir vergi re-

formu projesi, bu gibi teşebbüslere bir örnek olarak gösterilebilir. Bu zât, başlıca vergileri ele almış ve bir çok ıslah tedbirleri tesbit ve teklif etmiştir. Leenhart bu arada servet üzerinden bir istatistik vergisi ihdasını da teklif etmiştir. Buna göre mükellefler her yıl her geçit menkul ve gayri menkullerinin kıymetlerini bildircek ve kıymetlerin toplamı üzerinden yüzde yarım bir vergi alınacaktır. Bekârlar için 3 milyon frank (24 bin Türk Lirası) evliler için beş milyon frank (kırk bin Türk Lirası), çocuk başına da iki milyon frank arasında (16 bin Türk Lirası) bir istisna kabul edilecektir. Bu projeye muarız olanlar, teklif edilen verginin ismi istatistik olmakla beraber bunun bir sermaye vergisi olduğunu, her ne kadar bu günkü nisbeti mutedil ise de ileride bu nisbetin daima arttırılması mümkün bulunduğunu ileri sürmektedirler. Bununla beraber sosyalist doktrinine tamamen uygun vergi sistemleri henüz kurulmuş değildir. Belki bir gün bu da olacaktır.

Maliyenin klâsik bahislerinden olan ve herkesce bilinen bu esasların ışığı altında bizdeki vergi politikasını gözden geçirmeğe başlayalım.

Anadolu'da kurulan Osmanlı Türkleri saltanatı, kuruluş tarihi itibarıyla bir orta çağ devleti idi. Bu itibarla bu saltanatın ilk devrelerinde belli bir vergi politikası aramak doğru olmaz. Bu devrelerde vergi hususunda takip edilen maksad, sadece devletin para ihtiyacını şu veya bu şekilde temine matuf ve münhasırdır. Hattâ ilk zamanlarda alınan vergiler, seriata dayanan ve zekât, öşür, haraç ve cizye gibi şer'î mükellefiyetlere tekabül eden vergilerden, yani öşür, haraç ve gümrük resimleri ile maden resimlerinden ibarettir. Devletin hükümler alanı ve bununla birlikte ihtiyaçları genişledikçe bu vergiler yetmediği için onyedinci asırdan itibaren hükümdarların emrile şer'î mükellefiyetlerden ayrı bir takım vergi ve resimler konmağa başlanmıştır. Bazı müellifler bunlara örfî tekâlif adını veriyor. Bu örfî vergiler, ihtiyaç hasıl oldukça konmuş ve sayıları 80-90 ı bulmuştur.

Örfî tekâlif denilen bu vergi ve resimleri, modern vergilere benzetmeğe imkân olmadığı gibi verginin en mühim esasına, yani mükelleften vergi ödeme kudreti nisbetinde vergi alınması prensibine uyar tarafı da yoktur. Çünkü bu örfî tekâlif, toptan mikdarı tesbit edildikten sonra her sene vali, mütesellim ve voyvodalar tarafından, memleket esrafı marifetiyle erkek nüfus başına müsavat üzere, yani ödeme kudreti dikkate alınmaksızın tevzi edilirdi. Tekâ-

lif kavaidi adlı bir eserin müellifi olan rahmetli Abdurrahman Vefik beyin verdiği bilgilere göre Selânik kazasının 1222-1223 senesine ait örfî tekâlif yekûnu 238169 kuruş imiş. Bu para 9266 nüfusa taksim edilince erkek nüfusu başına 22,5 kuruş düşmüş. İşte örfî teklif mahiyetinde olarak alınan şey budur. Hattâ memleketin bazı tarafları bu vergiden müstesna imiş, Yani İstanbul, Suriye, Halep, Bağdat, Basra, Tarablusgarp, Girid ve Yemen vilâyetleri.

Şer'î tekâlîfe gelince, öşür, haraç, gümrük ve maden resimleri, belli esaslar üzerinden belli nisbette alınan vergiler olduğu için, vergi mahiyet ve manzarası arz etmektedir. Yalnız cizye, gayri müslimlerden askere alınmalarına mukabil alınan bir paradır ki bu, tabiatıyla bildiğimiz mânada bir vergi değildir.

Vergi mükellefiyetinin esasını teşkil eden, herkesten kudretine göre vergi alma fikri, 1839 da Tanzimatı hayriye ile kabule mazhar olmuştur. Bu tarihte örfî vergiler tamamen kaldırılmış ve bunların yerine tek bir vergi konmuştur: Komşuca alınan vergi. Bu vergiye esas olmak üzere her şahsın sahip olduğu emlâk ve arazi ve hayvanlar ve ticaretle uğraşıyorsa bir yıllık kazancı tâyin ve tahmin ettirilmiş ve bu suretle mükelleflerin ödeme kudreti az çok tesbit olunmuştur. Fakat bu vergi de tevziî bir vergi idi. 1276 tarihli ıslâhat fermanı ile bu tevziî vergi kaldırılarak onun yerine tahrir dayanan nisbî vergiler, yani emlâk vergisi ile bir de temettü vergisi esası kondu ve tahrir başlandı. Fakat tahrir uzun müddet yani yarım asırdan fazla bir zaman sürmüştür. Tahrir yapılan yerlerde, bina ve arazinin kıymetleri üzerinden emlâk vergisi alınıyordu. Bundan başka tahmine müstenit temettü vergisi de alınmaktaydı. Bizde dış kârîne esasına dayanan ilk temettü vergisi, ancak 1323 (1907) de kabul edilmiştir. 1326 (1910) senesinde ise müsakkafat tahririne başlanarak binaların kıymeti yerine iradî üzerinden vergi alma yoluna gidilmiş ve temettü vergisine de 1330 (1914) tarihli kanunla daha mütekâmil bir şekil verilmiştir. Fakat ikinci meşrutiyete kadar İstanbul'da temettü vergisi alınmadığı gibi birinci dünya harbine kadar da ecnebilerden böyle bir vergi alınmamıştır. İstanbul gibi memleketin en mühim bir ticaret merkezinde temettü vergisi alınmaması, hele yanı başındaki Türk vatandaşı vergi verirken ecnebilerin bu vergiden muaf kalmış olması, havsalanın alamayacağı bir şeydir. Bu vergi sisteminde verginin umumîlik ve müsavat gibi en başta gelen esaslarının ihmal edildiği görülmektedir.

Cumhuriyet devrinde vergi mevzuunda bir inkişaf başlıyor. Bilhassa iltizam usulü yüzünden haklı şikâyetlere yer veren âşâr vergisi, devlet varidatının dörtte birini teşkil etmesine rağmen kaldırılıyor. Varidatta hasıl olan bu boşluğu doldurmak için 1926 da temettü vergisi yerine kazanç vergisi kanunu çıkarılıyor ve yeni istihlâk vergileri konuyor (umumî ve hususî istihlâk vergileri) umumî istihlâk vergisi, 1927 de muamele vergisine çevriliyor. Yine 1926 da tütün, tuz, müskirat ve tûmbeki üzerine malî inhisar kuruluyor ve daha bazı istihlâk vergileri ihdas ediliyor.

Bu devrede Âşar'ın kaldırılması, ağır ve iptidâî bir vergiye son verme bakımından bir ıslah teşkil etse de onun yerine konan Kazanç ve istihlâk vergilerinin kabulünde bir reform maksadından ziyade hazineye varidat temini gayesi güdülmüştür. Bu gelir temini gayretini, o tarihten sonra bilhassa ücretler üzerine konan vergilerin çeşitlendirilmesinde ve arttırılmasında da görüyoruz. 1931 de buhran vergisi, 1932 de müvazene vergisi, 1934 de de hava kuvvetlerine yardım vergileri ihdas ediliyor, ve bu vergiler muhtelif kazanç erbabı arasında en kolay vergi alınan bir zümre olduğu için ücretle çalışan hizmet erbabına yükleniliyor. Vergi adaleti maksadını güden memleketlerin tuttuğu yolun aksi istikamette olmak üzere. Dahası var. Bazı maddelerden alınacak istihlâk vergisi adını taşıyan kanunla, esasen vergi alınmakta olan bazı maddeler üzerine yeni bir vergi konuyor. Ve eskiden alınmakta olan vergi, yani muamele vergisi kıymet üzerinden, yeni konan vergi ise sıklet üzerinden alınıyor. Aynı maddelerden böylece muhtelif esaslar üzerinden çifte vergi almanın tek sebebi şu idi: Bütçenin kabaran masraflarını karşılamak ve açığa yer vermemek. Sonradan bu istihlâk vergisi kaldırılarak muamele vergisinin bünyesine ithal edilmiştir.

Gerçi kazanç vergisinde 1934 senesinde bazı ıslâhlar yapılmıştır. Fakat vergi alanında girişilen bütün bu teşebbüsleri devlete varidat temininden başka bir esasa bağlamağa imkân yoktur. Bu durum, 1949 senesinde gelir vergisi kanunlarının kabulüne kadar devam etmiştir. Gelir vergisi ve kurumlar vergisi modern gelir vergilerinin bünyesini arz ettiği için vergi sistemimizde bir ıslahçılık kademesi sayılır. Bu ıslahçılık sadece eski sistemi düzelten ve münhasıran tarafsız vergi esaslarına dayanan bir teşebbüstür. Doktrin güden bir reform değildir. Bu verginin tesisinde şu veya bu mükellef zümresini korumak gibi maksadlar güdülmemiş ve tarafsız bir vergi sisteminin kadrosu içinde kalınmıştır. Yalnız umumîlik kai-

desine uymaz görünen bir ciheti vardır. O da zirai gelirlerin gelir vergisi dışında bırakılmasıdır. Fakat bu istisnanın kabulünde taraf tutan bir hareketten ziyade, zirai kazançların vergiye tâbi tutulmasındaki güçlüğü tesiri inkâr edilemez.

Gelir vergisinde böylece esas itibariyle tarafsızlık politikası güdüldüğü gibi umumî istihlâk vergisi demek olan muamele vergisinde bu politikaya aykırı noktalar görülemez. Bu sebeple hulâsa olarak denebilir ki bizim son yıllardaki vergi politikamız, tarafsızlık esasına dayanır.

Ancak, 1956 senesinde bu esası biraz gölgeleyen iki kanun çıkmıştır. Bunlardan birincisi, gelir vergisi kanununun tadil eden ve esnaf denen mükellef zümresinin mühim bir kısmının ticarî kazancını tamamile vergiden muaf bırakan 19 Eylül 1956 tarihli ve 6838 numaralı kanun, ikincisi de, yine aynı senenin Temmuzunda çıkarılıp 19 Mart 1957 tarihinde yürürlüğe giren ve istihsal vergisi kısmında vergi esaslarına aykırı bazı hükümleri ihtiva eden gider vergileri kanunudur.

Bunlardan gelir vergisini tâdil eden 6838 numaralı kanun bize şu hükmü getirmiştir : 6582 numaralı ve 20 Mayıs 1955 tarihli kanun 1 Ocak 1956 tarihinden itibaren esnaf vergisini kaldırmış, buna mukabil gelir vergisindeki esnaf muaflığı satlarını daraltarak esnafın pek az kısmını vergi dışında bırakmış, geri kalanını gelir vergisine tâbi tutmuştu. Böylece esnafın mühim bir kısmını gelir vergisi mevzuuna almak hata idi. Çünkü gelir vergisine tâbi mükellefler, defter ve hesap tutmak mükellefiyetinde oldukları için küçük sayılabilecek bazı esnaf, meselâ köşe başındaki ufak dükkânında alış veriş yapan mahalle bakkalı dahi defter tutmak mecburiyeti altına girmişti. Bakkalların mühim bir kısmı, bu defteri kendileri tutamayacağı için kâtip tutmağa mecburdular. Bu ise küçümsenemeyecek bir külfetti. Bundan dolayı esnaf, haklı şikâyetlere kalkıştı. Onlar vergiyi hattâ fazlasile vermeğe razı idiler. İstedikleri şey, vergiden değil, sadece defter tutmaktan kurtulmak idi. Fakat bu şikâyetler üzerine kabul edilen yeni kanun, onları yalnız defter tutmaktan değil, vergiden de kurtardı. 6838 numaralı kanuna göre yılda 7500 lira gayrisafî satış kazancı olan veya ücretle yapılan imalât, tamirat, inşaat ve küçük sanat işleri mukabilinde bir sene içinde yine 7500 lira ücret alan küçük sanat erbabı, ticarî kazancından dolayı vergi dışında bırakıldı. İstisna haddi olan 7500 lira, gayrisafî kâr olduğuna göre bunun yarısı masrafa gitse yılda

3750 lira sâfi kâr kalır. Bu ise ayda 312 lira sâfi kazanç demektir. Şu hale göre ayda 312 lira sâfi kazancı olan esnaf ve küçük sanat sahipleri, bu kazançlarından ötürü hiç bir vergi vermeyeceklerdir. Hattâ bu esnaf ve sanayi sahipleri defter tutmayacaklarına göre bir yıllık gayrisaffi kazançlarının 7500 lirayı aşıp aşmadığı da belli olamayacağı için 6838 numaralı kanunun kabul ettiği vergi muaflığı yıllık kazancı 7500 lirayı aşmayanlara münhasır kalmayacak, kazançları bu haddi aşanların bir çoğu da vergi vermemenin yolunu bulacaklardır Halbuki öte yandan gelir vergisine tâbi diğer mükellefler, yani memurlar, işçiler, tüccarlar ve serbest meslek erbabı, son yüzde elli zamiyle ayda 67,5-180 lira tutan bir asgarî geçim muaflığından faydalanmaktadır. Bu sebeple ayda 100 lira ücret alan bekâr bir odacı dahi vergi vermektedir. Şu halde bir odacının bir kaç misli ve hattâ daha fazla kazancı olan esnaf ve sanat erbabı neden vergi vermesin? yine bahsetmekte olduğumuz 6838 numaralı kanuna göre, bir taksi ve kamyon işleten bir kimsenin bir yılda aldığı ücret 15000 lirayı geçmezse vergi vermeyecek. İş geniş tutarak bu gayri sâfi kazancın da yarısını masrafa ayırırsak senede 7500 lira ve ayda 625 lira sâfi kâr kalır. İşte bu derece bir kazancı olan taksi ve kamyon sahibi vergi vermiyor. Hattâ taksiler de defter tutulmayacağına göre yıllık kazancının 15000 lirayı aşıp aşmadığını kim tesbit edecek de bu mikdarı aşanlardan vergi isteyecek. Bu durumda tabii yıllık kazancı 15000 lirayı aşan da aşmayan da vergiden kurtulacaktır. Bu diğer mükelleflerle esnaf, küçük sanat erbabı ve nakil vasıtaları sahipleri arasında mühim müsavatsızlık yaratan bir şeydir. Bu esnaftan ve otomobil sahiplerinden eskiden esnaf vergisi alınırdı. Gelir vergisi prensibine uymuyor diye bu vergiyi kaldıralım derken, gelir vergisinde umumîlik ve müsavat esaslarını baltaladık. Bizce gerek esnafı, gerekse nakil vasıtası sahiplerini götürü bir esas üzerinden vergiye tâbi tutmadıkça bu müsavatsızlık ve haksızlık, âmme vicdanını incitmekte devam edecektir.

İstihsal vergisinin yarattığı prensipsizliğe gelince: istihsal vergisinden önce alınmakta olan muamele vergisi — kanundaki istisnalardan sarfınazar — dahilde imâl gören bütün maddelerden ve yine yabancı memleketlerden gelen mamûl maddelerden alınırdı. Böylece istihlâke yarayan maddelerin pek çoğunu vergiye tâbi tutmak suretiyle umumî bir istihlâk vergisi mahiyeti arz ediyordu. Ve bu mahiyeti ile de masraf ve istihlâk üzerinden umumî şekilde alın-

makta olan vergilere atfolunan meziyeti haizdi. Bilindiği gibi şeker ve saire gibi münferid maddeler üzerinden alınan istihlâk vergileri, mükellefin geliri ile mütenâsip olmadığı için adaletsiz ve anti sosyal sayılır. Halbuki vergi, umumî surette istihlâk maddelerinden alınır, mükellefin adeta masraf yapma kudretile mütenasip bir vergi manzarası alacağı için bir dereceye kadar adaletli telâkki edilir. İşte muamele vergisi, mevzu itibariyle böyle nisbî bir adalet vasfı taşımakta idi. Onun yerine kaim olan istihsal vergisi, bu vasfı haiz değildir. Çünkü o, vergiyi mamûl madde üzerinden ilk madde üzerine naklederken mükellef tutulacak ilk maddeleri tahdide tâbi tutmuş ve meselâ pamuk ve yün ipliklerini vergiye tâbi tutarken dahilde imâl edilen ipek ipliğini ve dolayısıyla ipek mamullerini, yine deri ve mamullerini, keza tahta sanayiini vergiden istisna etmiştir. Bu duruma göre pamuk ve yünlü kumaş giyenler vergi verecek, fakat dahilde imâl edilen ipeklileri giyenler vergi vermeyecektir. Yine lüks mobilye kullananlar vergiye tâbi tutulmayacaktır. Bu vaziyette istihsal vergisi, umumî bir istihlâk vergisi olmaktan çıkmış, kısmî bir istihlâk vergisi halini almıştır. Böyle olunca da umumî istihlâk vergilerinin esasen nisbî olan adalete uyma vasfını büsbütün kaybetmiştir.

İstihsal vergisine neden böyle bir şekil verilmiştir? Meselâ ipek ipliği, deri sanayii, tahta sanayii neden vergiden istisna edilmiştir? Gider vergileri kanununun gerekçesi, bunu şu şekilde sebeplendiriyor: İpek ipliği imalâtı geniş şekilde küçük imal yerlerine ve evlere dağıtılmış bir haldedir. Sayısı çok ve dağınık olan bu imâl yerlerinden vergi almak güç olduğu için ipek ipliği imali, vergi dışında bırakılmıştır. Bu takdirde ipek ipliğinden değilse, ipek dokumalarından vergi alınamaz mı idi? O zaman da deniliyor ki: istihsal vergisinde kabul edilen esasa göre mâmulden değil, ilk maddeden vergi alındığı için ipek dokumalardan vergi almak bu esasa uymaz. Fakat istihsal vergisinin ilk maddeden alınması hususunda umumî bir kaide mevcut değildir. İstihsal vergisi, bir kısım ilk maddelerden alındığı kadar, bir kısım mamûl maddelerden de alınmaktadır.

Deri sanayiinin istisnası hakkında da aynı sebep ileri sürülüyor. Deniyor ki deri de, bir takım dağınık, küçük ve iptidai müesseselerde imâl ediliyor. Bunlardan vergi almak güçtü ve şikâyetleri davet etmekte idi. Onun için istisna ettik. Tahta sanayii de aynı mucip sebeple vergi dışında bırakılmış. Şu hale göre mükellefiyete, verginin kolay alınıp alınmaması esas tutulmuş oluyor demek-

tir. Bu mucip sebebe göre verginin kolay alındığı müesseselerden vergi alınacak, diğerlerinden alınmayacak. Gerçi mükellefiyet tesisinde dikkate alınacak esaslar arasında bu kolaylık meselesi de vardır. Fakat hiç bir zaman mükellefiyetler, münhasıran kolaylık esasına göre konmaz. Verginin adaletli olması gibi daha bazı mühim esasları vardır.

Bu güçlük iddiaları karşısında denebilir ki bu gibi küçük ve iptidai müesseselerde de, yapılan eşyanın imâli hususunda küçük müesseselerin büyük müesseselere rekabetine imkân vermeyecek dercede dar bazı muaflık hadleri kabul edilebilirdi. Buna karşı verilecek cevap bellidir: Muamele vergisini kaldırdık, artık onun koyduğu esaslara dönmeyiz. Gerçekten istihsal vergisinin bir prensibi olsaydı böyle bir itiraz varid olabilirdi. Fakat münhasıran iptidai maddeden veya münhasıran mamûl maddeden vergi alınmak şeklinde bir perensibi mevcut olmayan ve çeşitli esasları bir araya toplayarak bir mozayık manzarası arzeden ve onu hazırlayanların itirafı veçhile nev'i, şahsına münhasır olan ve başka memleketlerde eşine rastlanmayan istihsal vergisi gibi bir vergiye bir çeşni daha ilâve etmekte ne mahzur olabilirdi?

Hasılı hangi taraftan bakılırsa bakılsın istihsal vergisi, bazı vergi esaslarına kıymet vermemek ve daha ziyade sanayicileri memnun etmek maksadını gütmek suretile verginin tarafsızlığı esasına uymayan bir manzara almıştır.

Gerçi sosyal maksatlarla tarafsızlıktan ayrılmağı caiz görenler vardır. Fakat bahsetmekte olduğumuz iki kanundaki prensip inhiraflarından faydalananlar, korunmağa muhtaç zümrelerden de değildir. Çünkü 6838 numaralı kanundan faydalananlar vergi dışında kalan zümre, esnaftır. Yani iş hacmi geniş olmamakla beraber sabit gelirli zümresine girmeyen ticaret sahipleridir. İstihsal vergisinin bugünkü şeklinden istifade edenler ise bir kısım büyük sanayicilerdir. Muaf kaldıkları istihsal vergisine mukabil fiyatlardan bir santim dahi indirmeyerek vergi diye devlet hazinesine girecek paraları kendilerine mal etmişlerdir. Müstehlik zümresi, bu muaflıktan hiç faydalanamamıştır. Gelir ve muamele vergilerinde yapılan değişikliğin en göze batan ciheti de budur. Yani hiç bir sosyal maksada dayanmamasıdır.

Netice olarak şunu söylemek isteriz ki, bizce memleketimizin takibine başladığı vergide tarafsızlık politikasında, bu iki kanunla bir rahne açılmıştır. Temenni edelim ki bu iki kanun, yeniden tâdile tâbi tutularak bu rahneler kapansın ve bundan sonra çıkarılacak hükümlerde prensiplere daha bağlı kalınsın.

27 Mart 1958